

Teisės ir teisėtvarkos komitetui
Žmogaus teisių komitetui
Ekonomikos komitetui

2018-04-17 Nr. IS-XIII-7

Tik el. paštu

Dėl Vartotojų teisių apsaugos įstatymo Nr. I-657 2, 3, 5, 12 straipsnių, ketvirtojo skirsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 14¹ straipsniu įstatymo projekto Nr. XIII P-1430

Žmogaus teisių stebėjimo institutas, susipažinęs su Vartotojų teisių apsaugos įstatymo Nr. I-657 (Įstatymas) 2, 3, 5, 12 straipsnių, ketvirtojo skirsnio pakeitimo ir įstatymo papildymo 14¹ straipsniu įstatymo projektu Nr. XIII P-1430 (Projektas), teikia pastabas bei pasiūlymus dėl Projekto nuostatų atitikties nacionaliniams ir tarptautiniams saviraiškos laisvės apsaugos standartams.

I. Dėl Projekto tikslų

Projekto 4 straipsnio 1 dalimi siūloma nustatyti, jog Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba „uždraudžia teikti rinkai ir įpareigoja pardavėją pašalinti iš rinkos“ Įstatymo 14¹ straipsnio 1 dalyje nustatytus požymius atitinkančias prekes.

14¹ straipsnis. Reikalavimai, keliami atskirų rūšių prekių mažmeninei prekybai

1. *Draudžiama mažmeninė prekyba prekėmis, kuriomis:*

- 1) *propaguojamas ar kurstomas karas;*
- 2) *skatinama pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą – pakeisti jos konstitucinę santvarką, nuversti teisėtą valdžią, kėsintis į jos nepriklausomybę arba pažeisti teritorijos vientisumą;*
- 3) *skleidžiamas teigiamas požiūris į agresiją kitos valstybės atžvilgiu ar kitokius valstybės suverenitetą pažeidžiančius veiksmus;*
- 4) *iškraipomi Lietuvos istoriniai faktai, menkinama Lietuvos istorija, nepriklausomybė, teritorinis vientisumas ar konstitucinė santvarka;*
- 5) *skleidžiamas teigiamas požiūris į prievartinį valstybių sienų, nustatytų pagal tarptautinę teisę, pakeitimą.*

Žmogaus teisių stebėjimo institutas palaiko Seimo Teisės departamento išvadoje¹ išdėstytą poziciją, kad siūlomi pakeitimai nėra susiję su vartotojų teisėmis ir jų gynimu. Šiomis nuostatomis siekiama ginti ne vartotojų teises, o konstitucinę santvarką, nacionalinį saugumą, oficialią istorijos interpretaciją, tarptautinę taiką ir saugumą. Tad pritariame pastaboms, kad siūloma įtvirtinti Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos (VVTAT) funkcija taikyti 14¹ straipsnio nuostatas nėra susijusi su vartotojų teisių apsauga, o VVTAT sprendimus galės priimti remiantis tik savo subjektyvia nuomone, pagal visuomenei bei galimam pažeidėjui nežinomą tvarką.

---

¹ Teisės departamento išvada dėl Vartotojų teisių apsaugos įstatymo Nr. I-657 2, 3, 5, 12 straipsnių, ketvirtojo skirsnio pakeitimo ir Įstatymo papildymo 14(1) straipsniu įstatymo projekto, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/87465cc0de4311e782d4fd2c44cc67af?jfwid=dg8d2vkeh>

II. Dėl saviraiškos laisvės ribojimo

Žmogaus teisių stebėjimo instituto manymu, siūlomo 14¹ straipsnio 1 d. 2, 3, 4 ir 5 p. nuostatų priėmimas neišvengiamai turėtų stiprų neigiamą poveikį saviraiškos laisvei. Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) yra pripažinęs, kad „saviraiška“, ginama pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (Konvencija) 10 str., apima ne tik sakytinę ir rašytinę kalbą, bet ir atvaizdus, tam tikrais atvejais – aprangą.² Saviraiškos laisvės ribojimų aiškinimas turi būti griežtai apibrėžtas, o tokių apribojimų būtinumas turi būti įtikinamai nustatytas.³

Pagal Vartotojų teisių apsaugos įstatymą prekė yra kiekvienas daiktas, siūlomas parduoti arba parduodamas vartotojui (2 str. 11 d.). Taigi, nuostata dėl mažmeninės prekybos draudimo būtų taikoma ir leidiniams – knygoms, žurnalams ir kt. Nors Projekto aiškinamajame rašte nurodyta, kad Vartotojų teisių apsaugos įstatymo pakeitimo projekto nuostatos nebūtų taikomos atvejams, kuomet taikomas Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas, tačiau jokių išimčių prekėms, turinčioms visuomenės informavimo priemonės statusą pagal Visuomenės informavimo įstatymą Projekte nėra nustatyta. Vadinasi, siūlomas 14¹ straipsnis atvertų galimybę Valstybinei vartotojų teisių apsaugos tarnybai vertinti leidinių turinį ir priimti sprendimus dėl jų išėmimo iš prekybos.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įsitikinimų išraiškos, informacijos laisvės ribojimas visada turi būti suvokiamas kaip išimtinio pobūdžio priemonė; ribojimo išimtinumas reiškia, kad Konstitucijoje nustatytų galimų ribojimo pagrindų negalima aiškinti jų išplečiant, o būtinumo kriterijus suponuoja tai, kad kiekvienu atveju ribojimo pobūdis, apimtis turi atitikti siekiamą tikslą.⁴ Manome, kad dalis siūlomų pakeitimų nebūtų suderinami su šiomis oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis.

III. Dėl siūlymo papildyti Įstatymą 14¹ str. 1 d. 2 p.

14¹ str. 1 d. 2 p. siūloma drausti mažmeninę prekybą prekėmis, kuriomis „**skatinama pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą – pakeisti jos konstitucinę santvarką, nuversti teisėtą valdžią, kėsintis į jos nepriklausomybę arba pažeisti teritorijos vientisumą**“. Pagal siūlomą nuostatą turėtų būti draudžiama prekyba prekėmis, kuriomis „skatinamas“ ir nesmurtinis, taikus konstitucinės santvarkos keitimas (pvz., siūloma respublikinę valdymo formą keisti į monarchiją). Beje, pagal Visuomenės informavimo įstatymą visuomenės informavimo priemonėse draudžiama skelbti tik tokią informaciją, kurioje „raginama prievarta keisti Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką“ (19 str. 1 d. 1 p.), t. y. draudimas siejamas su prievartos elementu, lemiančiu galimybę taikyti ir baudžiamąją atsakomybę pagal BK 122 str. (vieši raginimai smurtu pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą). Taigi, siūloma nuostata būtų platesnė nei įtvirtintoji Visuomenės informavimo įstatyme.

Atkreipiame dėmesį, kad pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojamus saviraiškos laisvės apsaugos standartus, saviraiškos laisvės ribojimai, skirti kovoti prieš idėjas, kuriomis propaguojami nesmurtiniai, teisėti konstitucinės santvarkos ar teritorinio vientisumo pokyčiai, įprastai nelaikomi atitinkančiais „būtinumo demokratinėje visuomenėje“ reikalavimą.⁵ Taip pat ir Venecijos komisija „Demokratija per teisę“, veikianti kaip patariamoji Europos Tarybos institucija konstitucionalizmo ir teisės viršenybės klausimais, yra pasisakiusi, kad „nesant smurto elemento, saviraiškos, kuria

² M. Macovei. Freedom of expression. A guide to the implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights. Council of Europe, 2004, p. 15, [https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-02\(2004\).pdf](https://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DG2/HRHAND/DG2-EN-HRHAND-02(2004).pdf)

³ Propaganda ir žiniasklaidos laisvė. ESBO atstovės žiniasklaidos laisvei biuro neoficialus dokumentas. Viena, 2015 m., p. 26, <https://www.osce.org/lt/fom/244036?download=true>

⁴ Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 10 d. nutarimas.

⁵ Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai byloje *Piermont prieš Prancūziją*, Nr. 15773/89 ir 15774/89, 1995 m. balandžio 27 d.; *Özgür Gundem prieš Turkiją*, Nr. 23144/93, 2000 m. kovo 16 d. sprendimas byloje; 2000 m. liepos 18 d. sprendimas byloje *Şener prieš Turkiją*, Nr. 26680/95.

pasisakoma už teritorinį separatizmą (kas gali būti laikoma teisėtu asmens požiūrio išreiškimu) ribojimas gali būti vertinamas kaip peržengiantis tai, kas leistina pagal EŽTK⁶.

Taigi, siūloma nuostata vertintina kaip pernelyg plati, kelianti grėsmę nuomonių pliuralizmui ir neturinti pakankamai svaraus pagrindo, t. y., neatitinkanti būtinumo demokratinėje visuomenėje reikalavimo.

IV. Dėl siūlymo papildyti Įstatymą 14¹ str. 1 d. 3 ir 5 p.

Projekto 14¹ str. 1 d. 3 ir 5 p. siekiama drausti mažmeninę prekybą prekėmis, kuriomis: „**skleidžiamas teigiamas požiūris į agresiją kitos valstybės atžvilgiu ar kitokius valstybės suverenitetą pažeidžiančius veiksmus**“ (3 p.); „**skleidžiamas teigiamas požiūris į prievartinį valstybių sienų, nustatytą pagal tarptautinę teisę, pakeitimą** (5 p.).“

Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos rezoliucijoje Nr. 3314 (XXIX) agresijos aktai apibrėžiami kaip (a) valstybės ginkluotųjų pajėgų įsiveržimas į kitos valstybės teritoriją ar jos užpuolimas, ar bet kokia karinė okupacija, net laikina, įvykdyta taip įsiveržus ar užpuolus, arba bet kokia kitos valstybės teritorijos ar jos dalies aneksija panaudojus jėgą, (b) valstybės ginkluotųjų pajėgų įvykdytas kitos valstybės teritorijos bombardavimas ar bet kokių ginklų panaudojimas prieš kitos valstybės teritoriją; (c) valstybės ginkluotosiomis pajėgomis įvykdyta kitos valstybės uostų ar pakrančių blokada; (d) valstybės ginkluotųjų pajėgų įvykdytas kitos valstybės sausumos, jūrų ar oro pajėgų ar jūrų arba oro laivynų užpuolimas; ir kiti.⁷ Žmogaus teisių stebėjimo instituto nuomone, į agresijos apibrėžimą patektų ir siūlomo 14¹ str. 1 d. 5 p. numatytas veiksmas, t. y., prievartinis valstybių sienų, nustatytų pagal tarptautinę teisę, pakeitimas.

Iš nuostatų formuluočių matyti, jog siekiama drausti teigiamo požiūrio sklaidą į bet kurios valstybės šiuo metu vykdomą arba kada nors įvykdytą agresiją kitos valstybės atžvilgiu ar kitokius valstybės suverenitetą pažeidžiančius veiksmus. Manytina, jog toks draudimas būtų taikomas ne tik šiandienos, bet ir istorinių įvykių kontekste, t. y., vertinant įvairiais istoriniais laikotarpiais egzistavusių valstybių veiksmus kitų valstybių atžvilgiu.

Toks platus ir invazyvus saviraiškos laisvės ribojimas turėtų atgrasantį poveikį viešosioms diskusijoms visuomenei svarbiais klausimais. Šiandieniniai ir istoriniai ginkluoti konfliktai, tarptautinė, užsienio, gynybos ir nacionalinio saugumo politika bei santykiai tarp valstybių yra legitimus viešųjų ir akademinų diskusijų objektas demokratinėje, pliuralistinėje visuomenėje. Kiekvienas asmuo turi teisę į nuomonės, įsitikinimų, pažiūrų ir saviraiškos laisvę politikos ir kitais viešojo intereso klausimais, taip pat teisę nevaržomai, be valstybės įsikišimo ir cenzūros, keisti idėjomis ir informacija istorinių įvykių ir faktų klausimais.

EŽTT yra konstatavęs, kad tam tikrų politinių pažiūrų raiška vyriausybei gali atrodyti stipriai provokuojanti, tačiau tai nėra pakankamas pagrindas ją riboti, jei nėra skatinamas smurtas, suirutė ar prievartos veiksmai.⁸ Taigi, vien teigiamo požiūrio į agresiją ar valstybės suverenitetą pažeidžiančius veiksmus sklaida, nesant smurto, suirutės ar prievartos skatinimo elemento, nėra pakankamas pagrindas saviraiškos laisvės ribojimui Konvencijos 10 str. 2 d. prasme.

Pažymėtina, kad karo kurstymas ir propaganda, raginimas prievarta keisti Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką, skatinimas kėsintis į Lietuvos Respublikos suverenitetą, jos teritorijos

⁶ Opinion on the Draft Law on the review of the Constitution of Romania, adopted by the Venice Commission at its 98th Plenary Session (Venice, 21-22 March 2014), 73 punktas, [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)010-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)010-e)

⁷ Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos rezoliucija Nr. 3314 (XXIX)

⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Piermont prieš Prancūziją*, Nr. 15773/89 ir 15774/89, 1995 m. balandžio 27 d., *Özgür Gundem prieš Turkiją*, Nr. 23144/93, 2000 m. kovo 16 d., 70 pastraipa.

vientisumą, politinę nepriklausomybę, taip pat dezinformacijos platinimas yra draudžiami Visuomenės informavimo įstatymu. Būtų galima daryti prielaidą, jog siūlomo 14¹ str. 1 d. 3 p. ir 5 p. nuostatomis siekiama saugoti pagarbą tarptautinės teisės normų laikymuisi apskritai, tačiau toks saviraiškos laisvės ribojimo pagrindas nėra numatytas nei Konstitucijoje, nei Konvencijoje, tad vargu ar yra pagrįstas. Tuo pačiu, nesant kurstymo ir skatinimo konkrečiam agresijos aktui elemento, toks pažiūrų sklaidos ribojimas būtų per platus ir neproporcingas siekiamam tikslui.

V. Dėl siūlymo papildyti Įstatymą 14¹ str. 1 d. 4 p.

Projektu siūlomas Įstatymo 14¹ str. 1 d. 4 punkte įtvirtintas draudimas prekiauti prekėmis, kuriomis „iškraipomi Lietuvos istoriniai faktai, menkinama Lietuvos istorija, nepriklausomybė“, prieštarautų Lietuvos nacionaliniams ir tarptautiniams įsipareigojimams užtikrinti žmogaus saviraiškos laisvę.

Saviraiškos laisvė visais atvejais apima teisę susidaryti, turėti ir skleisti savo nuomonę. Nurodytas draudimas tiesiogiai kėsina į šias teises: juo sudaromos prielaidos nustatyti vieną ir teisingą, „valstybinę“ istorinių įvykių, susijusių su Lietuvos valstybe, interpretaciją. Tokios „vienintelės teisingos ir valstybės patvirtintos“ interpretacijos įtvirtinimas prilygsta savo valstybės piliečių indoktrinavimui, taip varžant jų teisę turėti ir skleisti savo nuomonę istorinių įvykių atžvilgiu.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog „[i]sitikinimų bei jų raiškos laisvė įtvirtina ideologinį, kultūrinį ir politinį pliuralizmą. Jokios pažiūros ar ideologija negali būti paskelbtos esančios privalomos ir primestos individui – laisvai savo pažiūras formuojančiam ir reiškiančiam asmeniui, atviros demokratinės pilietinės visuomenės nariui. Tai yra prigimtinė žmogaus laisvė. Valstybė turi būti neutrali įsitikinimų atžvilgiu, ji neturi teisės nustatyti kokią nors privalomą pažiūrų sistemą“.⁹

Minėtų draudžiančių nuostatų įtvirtinimas prieštarautų Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikai, kurioje ne sykį pabrėžta atviros diskusijos istoriniais klausimais, kaip viešojo intereso, reikšmė. Teismas nuosekliai laikosi pozicijos, kad kiekviena valstybė turi diskutuoti apie savo istoriją atvirai ir nešališkai.¹⁰ Byloje *Fatullayev prieš Azerbaidžaną*¹¹ Teismas taip pat pabrėžė, kad istorinės tiesos paieškos yra integrali saviraiškos laisvės dalis, o demokratinėje visuomenėje turi būti sudaromos sąlygos laisvai diskutuoti visuomenei svarbiais istoriniais klausimais.

Projektu siūlomas draudimas pažeistų saviraiškos laisvę ir atsižvelgiant į Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto paaiškinimus. Komitetas yra nurodęs, kad draudimas skleisti nuomonę apie istorinius faktus, taip pat draudimas turėti ir skleisti klaidingą nuomonę ar praeities įvykių interpretaciją nėra suderinamas su saviraiškos laisvės reikalavimais.¹²

Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo išaiškinimą, Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus ir JT Žmogaus teisių komiteto poziciją, akivaizdu, kad Projektu siūlomas draudimas, kaip varžantis istorinių faktų vertinimo, taigi neišvengiamai ir diskusijos apie juos, formas ir galimybes, prieštarauja saviraiškos laisvės reikalavimams ir yra nepateisinamas demokratinėje visuomenėje.

VI. Rekomendacijos

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytus argumentus, siūlome Komitetams:

1) nepritarti Projekto 4 straipsniu siūlomoms 14¹ str. 1 d. 3 p., 4 p. ir 5 p. nuostatomis;

⁹ Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas.

¹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai bylose *Lehideux ir Isorni prieš Prancūziją*, Nr. 24662/94, 1998 m. rugsėjo 23 d., 55 pastraipa, *Monnat prieš Šveicariją*, Nr. 73604/01, 2006 m. rugsėjo 21 d., 64 pastraipa.

¹¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Fatullayev prieš Azerbaidžaną*, Nr. 40984/07, 2010 m. balandžio 22 d., 87 pastraipa.

¹² Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas, Bendrasis komentaras Nr. 34, 2011 m. rugsėjo 12 d., 49 pastraipa.

2) Projekto 4 straipsniu siūlomą 14¹ str. 1 d. 2 p. nuostatą koreguoti, suderinant su kitais Lietuvos Respublikos teisės aktais bei konstituciniais ir tarptautiniais saviraiškos laisvės apsaugos standartais, išdėstant taip: 2) ~~skatinama~~ **viešai raginama smurtu pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą – pakeisti jos konstitucinę santvarką, nuversti teisėtą valdžią, kėsintis į jos nepriklausomybę arba pažeisti teritorijos vientisumą;**

3) Apsvarstyti Projekto 4 straipsniu siūlomų 14¹ str. 1 d. 1 p. ir atitinkamai pakoreguoto 2 p. nuostatų įtvirtinimą kitame nei Vartotojų teisių apsaugos įstatymas teisės akte, nustatant aiškią galimų pažeidimų ir skundų dėl atsakingos institucijos priimtų sprendimų dėl šių pažeidimų nagrinėjimo tvarką.

Pagarbiai

Tomas Kubilius
L. e. p. direktorius